

UDK 902
ISSN 1330-0644
VOL. 9. 1992.

Prilozi

Instituta za arheologiju u Zagrebu

Pril. Inst. arheol. Zagrebu
Str./Pages 1–180, Zagreb, 1992.

Časopis koji je prethodio
Prinosi 1.1983
Prilozi 2.1985 3–4.1986–1987 5–6.1988–1989 7.1990 8.1991

Nakladnik Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU U ZAGREBU

Adresa uredništva Address of the editor's office

Institut za arheologiju u Zagrebu
41000 Zagreb, Avenija Vukovar 68
Telefon/phone 041/517–874 i 537–669 fax 041/537–613

Glavni i odgovorni urednik/Editor in chief

ŽELJKO TOMIČIĆ

Redakcijski odbor/Editorial committee

MARIJA BUZOV, Zagreb	ZORKO MARKOVIĆ, Koprivnica
KORNELIJA MINICHREITER, Zagreb	BRANKA MIGOTTI, Zagreb
ŽELJKO TOMIČIĆ, Zagreb	ZDENKO VINSKI, Zagreb
Urednici	Članovi

Prijevod na engleski/English translation

BARBARA SMITH–DEMO i RAJKA MAKIANIĆ–DAVISON

Prijevod na njemački/German translation

BRANKA OHNIEC

Dizajn/Design

ROKO BOLANČA

Lektura/Language editor

ANTE STAMAĆ

Korektura/Proofreaders

MARIJA BUZOV i ŽELJKO TOMIČIĆ

Grafička priprema/DTP

D&N, Zagreb, Ozaljska 23

Tisak/Printed by

Tiskara "STUBA", Zagreb, Boškovićeve 18

Naklada/Circulation

600 primjeraka/examples

Časopis izlazi jednom godišnje/Annual

Članci iz časopisa *Prinosi* i *Prilozi* su referirani u sekundarnim časopisima *GERMANIA Anzeiger der Römisch–Germanischen Kommission des Deutschen Archaeologischen Instituts*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz i *Bulletin de l'Association internationale pour l'étude de la mosaïque antique* — Bibliographie. Centre national de la recherche scientifique (CNRS), Paris

Izdavanje časopisa novčano podupire
MINISTARSTVO ZNANOSTI REPUBLIKE HRVATSKE
41000 Zagreb, Strossmayerov trg 4

Sadržaj

Contents/Inhaltsverzeichnis

- ŽELJKO TOMIČIĆ
5 Predgovor
- Izvorni znanstveni radovi**
- KORNELIJA MINICHREITER
7 Kulturni predmeti starčevačke kulture u sjevernoj Hrvatskoj
- DUNJA GLOGOVIĆ
23 Noževi tipa Sv. Juraj
- JASNA ŠIMIĆ
37 Horizont kasnoga brončanog doba na lokalitetu "Gradac" u Sarvašu
- IVANČICA PAVIŠIĆ
49 Neki novi nalazi Virovitičke grupe iz Gačićta kod Virovitice
- BORIS ILAKOVAC
63 Jedan forum u rimskoj Saloni sigurno je poznat
- REMZA KOŠČEVIĆ
69 Rimsko–provincijalni metalni predmeti — prilog poznavanju oblika
- MARIJA BUZOV
91 Pjesnikinja Sapfo s Muzama na mozaiku iz Solina
- BRANKA MIGOTTI
101 Ranokršćanska biskupija *Scardona* (Skradin)
- ŽELJKO TOMIČIĆ
113 Nova istraživanja bjelobrdske kulture u Hrvatskoj

Stručni radovi

- SNJEŽANA VASILJ
131 Novčić Oite sa Ošanića
- HERMINE GÖRICKE–LUKIĆ
135 Prilozi poznavanju numizmatičke topografije Baranje
- TAJANA SEKELJ IVANČAN
153 Učestalost toponima kod srednjovjekovnih arheoloških nalazišta sjeverne Hrvatske

- ŽELJKO TOMIČIĆ
Preface/Vorwort

Original scientific papers

- KORNELIJA MINICHREITER
Kultgegenstände der Starčevo–Kultur in Nordkroatien
- DUNJA GLOGOVIĆ
Knives of Sv. Juraj type
- JASNA ŠIMIĆ
Horizont der späten Bronzezeit auf der Fundstelle "Gradac" in Sarvaš
- IVANČICA PAVIŠIĆ
Einige neue Funde der Virovitica–Gruppe von Gačićta bei Virovitica
- BORIS ILAKOVAC
On the Location of the Roman Forum in Salona
- REMZA KOŠČEVIĆ
Roman Provincial Metal Objects: A Contribution to Knowledge of Their Form
- MARIJA BUZOV
The Poetess Sappho with the Muses on a Mosaic from Solin
- BRANKA MIGOTTI
The Early Christian Episcopal See of Scardona (Skradin)
- ŽELJKO TOMIČIĆ
Neuere Erforschung der Bijelo Brdo–Kultur in Kroatien

Professional papers

- SNJEŽANA VASILJ
A coin of Oite from Ošanići
- HERMINE GÖRICKE–LUKIĆ
Beiträge zur Kenntnis der numismatischen Topographie Baranyas
- TAJANA SEKELJ IVANČAN
An Analysis of Toponyms at Mediaeval Archaeological Sites in Northern Croatia

Prikazi

MARIJA BUZOV

165 DR. ANTE ŠONJE

Putevi i komunikacije u prethistoriji i antici na području Poreštine i njihov odnos prema ostalim prometnim vezama u Istri, Poreč – Pazin 1991, str. 115, s 22 ilustracije

166 Diadora, sv. 12, Zadar 1990, stranica 417, zajedno s tablama, crtežima, planovima i kartama

170 DR. ANTE ŠONJE (1917–1981)

170 Bibliografija Ante Šonje (1953–1981)

175 Kratice

Book Reviews Besprechungen und Anzeigen

Abbreviations/Abkürzungen

Neki novi nalazi Virovitičke grupe iz Gačića kod Virovitice

Einige neue Funde der Virovitica-Gruppe von Gačiće bei Virovitica

Izvorni znanstveni rad
Prapovijesna arheologija
Original scientific paper
Prehistoric archaeology
UDK 903.4 (497.13) "6377" + 903.57
Primljeno/received 07. 06. 1992.

Mr. IVANČICA PAVIŠIĆ
Institut za arheologiju u Zagrebu
Avenija Vukovar 68
HR – 41000 Zagreb

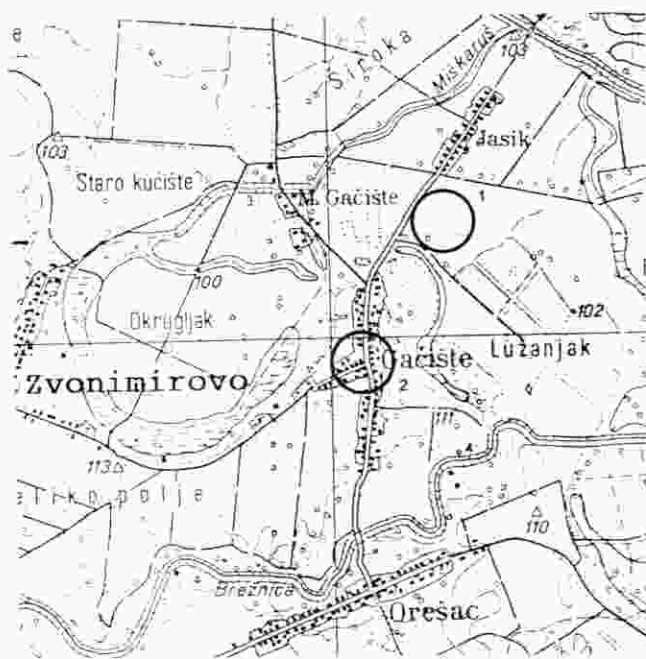
Na temelju uvida u prikupljene slučajne nalaze iz bogate zbirke inž. RATKA RADIJEVCA iz Gačića danas pohranjene u Gradskom muzeju u Virovitici, primjećen je uži izbor zanimljivih nalaza iz sela Gačića kod Suhopolja, srodan onome iz Virovitičke grupe. Moglo se konstatirati da postoje vrlo skromni podaci o lokalitetu, godini otkrića nalaza, te vlasniku zemljišta, bez ikakve stratigrafske podloge. U analizi dostupnog izbora keramičkih i metalnih nalaza iz Gačića autorica se koristi analogijama srodnih nalaza sa lokaliteta savsko-dravskog međurječja. Autorica uspoređuje nalaze iz Gačića sa zatvorenim grobnim cjelinama nekropola u Virovitici, Sirovoj Kataleni i s materijalom starije kulture polja sa žarama u južnoj Transdanubiji, jugozapadnoj Slovačkoj, te jugoistočnom alpskom prostoru.

Smještena na južnom obodu Panonske nizine uz desnu oblalu rijeke Drave okolica Virovitice osobito je bogata arheološkim nalazištima i nasljedem iz prapovijesnog, antičkog i srednjovjekovnog razdoblja. Dolina rijeke Drave koja tvori okosnicu života u virovitičkoj mikroregiji, predstavlja zemljopisni prostor na kojem su gusto raspoređena arheološka nalazišta. Premda još nedovoljno istražena okolica Virovitice, točnije rečeno prostor istoimene općine, pokazuje nekolicinu zona s učestalim nalazima. Osobito znakovite su arheološke zone uz dolinu rječice Lendave, Odenice i Brežnice, koje povezuju sjeverne obronke Bilogore, bogate pašnjacima i divljači s plodnim zonama naseljavanja grupiranim oko Špišić Bukovice, Terezinog polja i Suhopolja na sjeveru. Okolica Virovitice višegodišnjim zalaganjem arheologa sustavno je rekonoscirana, a na nekolicini nalazišta obavljena su i iskopavanja. U istraživanjima području općine Virovitica uključeni su posljednjih godina i djelatnici Instituta za arheologiju u Zagrebu.* Njihova pozornost usmjerena je na osobito izrazite arheološke zone u okolici Špišić Bukovice (PAVIŠIĆ 1991:5–16) i sela Orešca i Gačića. Gustoća nalazišta grupiranih oko sela Orešca i Gačića

privukla je posebice interes arheologa i amatera sakupljača koji su već ranije organizirali pokusna istraživanja i prikupljanja arheoloških pokretnih nalaza. Znakovita koncentracija arheoloških područja navela je arheologe da u sloju antičkih tragova arhitekture u selu Orešcu pokušaju naslutiti i pretpostaviti mogućnost nazočnosti rimske aglomeracije *statio Bolentio* (KUKULJEVIĆ SAKCINSKI 1873: 23,69; NEMETHI–EHRLECH 1986: 103).

Ovom prigodom naša pažnja usmjerena je prema selu Gačiću smještenom sjeverno od Orešca na rubu lesne stepenice oko 5 km od desne obale rijeke Drave. Rub prirodnog uzvišenja na kojem je selo nadvisuje okolno zemljište oko 15 metara, a sa sjeverne strane prati ga isušeni stari meandar Drave u narodu poznat pod nazivom Okrugljak (Sl.1). Uže područje platoa na kojem je smješteno selo, kao i njegovu neposrednu okolicu markiraju učestali nalazi koji upućuju na postojanje brojnih arheoloških nalazišta iz sva tri razdoblja. U sklopu ovog teksta usmjerili smo našu pozornost prema skupini brončanodobnih nalazišta, odnosno prema nalazima keramičkih i kovinskih izradevina, što su registrirani tijekom 1986. godine na užem području sela Gačića (Sl. 1). Riječ je o nalazu jedne kupe na nozi (T: 5, 7), koja je otkrivena u dvorištu kuće broj 99 u vlasništvu GOJKA PAVLOVIĆA u samom središtu sela (Sl.3). Ondje su na katastarskoj čestici broj 1494, godine 1986, prigodom iskopa rova za vodovod, otkriveni ulomci keramike, navodno ljudske kosti, gar i spomenuta kupa na nozi. Nekih 500 metara sjevernije od ovog položaja u središtu sela Gačića u podnožju lesnog

* Ovom prigodom najljubaznije se zahvaljujem kolegici prof. SILVU SALANČIĆ, kustosu arheologu Gradskog muzeja Virovitica, na razumijevanju i pomoći pri obradi nalaza iz sela Gačića. Našu zahvalnost dugujemo i inž. RATKU RADIJEVCU, koji nam je ustupio dio arheološkog materijala, trenutno pohranjenog radi obrade u Gradskom muzeju u Virovitici, te pripadajuću dokumentaciju u svezi nalazišta u selu Gačiću.

Sl. 1. Karta okolice Gačišta s položajem kasnobrončanih lokaliteta (1–Gačište–Lanici, 2–Gačište–zemljište G. Pavlovića). Mjerilo 1:50000.

Abb. 1. Topographische Karte der Gačište-Gegend mit Lage der spätbronzezeitlichen Fundstellen (1–Gačište–Lanici, 2–Gačište – Grundstück von G. Pavlovića). Masstab 1:50000.

platoa uz desni rub ceste što iz Gačišta vodi prema selu Jasik, odnosno desnoj obali Drave (Sl.2) otkriveni su relativno brojni ulomci keramičkih posuda i poneka kovinska tvorevina (T. 1 – T. 6). Za razliku od položaja na kojem je otkrivena kupa na nozi, ovaj izdvojeni arheološki lokalitet izrazito je nizinskog karaktera. Naime, na oranicama PIK Suhopolje koje zahvaćaju i katastarsku česticu broj 968, zapadno od kote 102, na položaju poznatom u narodu pod nazivima Lanici–Jasik, odnosno ponekad i Pašnjak, otkriveni su 1986. tragovi prapovijesnog nalazišta, s kojeg je RATKO RADJEVAC, inž. agronomije iz Gačišta, inače sakupljač starina, prikupio značajne pokretne nalaze.

U nastavku nastojimo podrobnom analizom i vrednovanjem cjelovitog raspoloživog fundusa stvoriti predodžbu o kulturnom i vremenskom određenju nalazišta, te eventualno i o njihovu karakteru. Pritom obrađujemo nalaz kupa na nozi iz središta sela Gačišta, a potom se podrobnije osvrćemo na nalaze otkrivene na položaju Lanici.

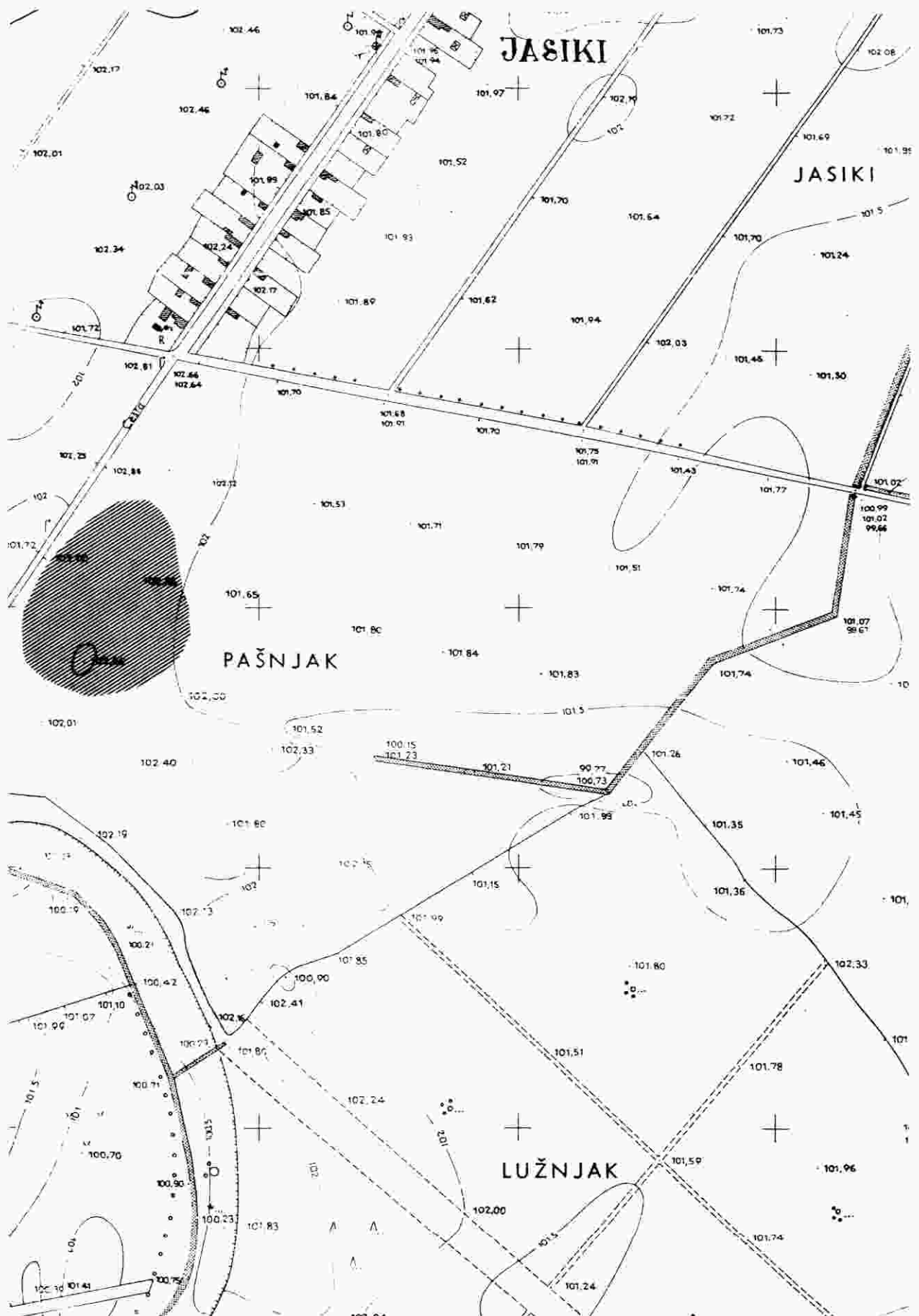
Na povišenoj lesnoj gredi u blizini glavnog križišta puteva u središtu sela Gačište (Sl. 3), kao što je već ranije istaknuto, registrirani su prigodom iskopa rova za vodove na dubini od oko 0,70 m tragovi gara, nešto ljudskih kostiju, ulomaka keramike i čitava kupa na nozi visine 21,4 cm, promjera grlenog otvora 13,9 cm, trbuha 13,4 cm i dna noge 6,1 cm (T. 5,7). Dragocjeni nalaz kupa na nozi, a posebice podaci prikupljeni tijekom anketiranja G. PAVLOVIĆA, logički su upućivali na nazočnost prapovijesnog lokaliteta. Tragovi gara i ljudskih kostiju sugeriraju mogućnost postojanja ukopa, ali će tek arheološka is-

traživanja moći dati potvrdu ili negaciju iznesene pretpostavke. Usmeni podaci prikupljeni tijekom terenskog obilaska u ljeto 1992. godine sugeriraju postojanje jednostavne zemljane jame veličine žare, na dnu koje su otkriveni ulomci razbijenih posuda i kosti pokojnika, vjerojatno iz žare koja je, prema obredu karakterističnom za kasno brončano doba bila položena na dno grobne jame. Kupa na nozi otkrivena u spomenutoj jami vrlo vjerojatno predstavlja inventar groba. Bikoničnog je trbuha naglašenog brida po sredini, kratkog cilindričnog vrata koji je blago prema van izvijen i stanjen na širokom rubu otvora (T. 5,7). Vrat i rame posude spaja trakasta drška s vodoravnim plastičnim roščićem na gornjem rubu. Noga kupe je šuplja i konična. Posuda je, s izuzetkom dijela grlenog ruba, odlično očuvana. Stijenke posude su tanke, a glina je dobro pročišćena i okeržute boje. Nalaz je pohranjen u privatnoj arheološkoj kolekciji R. RADJEVCA u selu Gačištu.

Kupa na nozi tipičan je primjerak posude karakteristične u repertoaru oblika virovitičke grupe. Susrećemo ih u nekropoli u Virovitici (VINSKI–GASPARINI 1973: T. 7,3), Sirovoj Kataleni (VINSKI–GASPARINI 1973: T.14,8) i Drljanovcu (MAJNARIĆ–PANDŽIĆ 1988: T. III, 3). Na temelju nalaza iz sela Gačišta možemo pouzdano odrediti novo nalazište kulture polja sa žarama u okolici Virovitice, kojemu će tek budući arheološki zahvat odrediti karakter.

Među brojnim ulomcima posuda otkrivenim na položaju Lanici u mogućnosti smo prepoznati relativno bogat repertoar oblika posuda, kojeg čine žare, razni oblici zdjela i plitica, odnosno lonci. Prije analize repertoara oblika valja se ukratko osvrnuti na kvalitetu izrade keramike. Podrobna analiza kvalitete glinenih tvorevina s nalazišta Lanici izdvojila je tri jasno prepoznatljive grupe keramike. U prvu skupinu mogu se uvrstiti ulomci posuda izrazito grube fature, potom se javljaju posude debljih stijenki iz nedovoljno pročišćene gline koji tvore prelaznu skupinu keramike, a treću grupu tvore posude izrazito tankih i finih stijenki, polirane unutrašnje i vanjske površine. Posude grube fature relativno su malobrojno zastupljene, izrazito loše su fature i pomješane sa zrcima ili pljevom. Prevladava keramika smeđe, smedesivkaste ili okersmede boje. Među fragmentima ove grupe keramike izdvajamo dijelove velike posude, vrlo vjerojatno pitosa debelih stijenki, koji s vanjske strane imaju ukras izveden vodoravnim plastičnom trakom nalik girlandi s tragovima otiska prstiju (T. 6,3). Analogne primjerke ukrašavanja grube keramike tzv. "Tupfenleisten" ornamentom nalazimo na primjerku lonca virovitičke grupe u grobu broj 8 nekropole Virovitica (VINSKI–GASPARINI 1973: T. 7, 9), te u grobu broj 4 nekropole u Drljanovcu kod Nove Rače (MAJNARIĆ–PANDŽIĆ 1988: T. 6, 4), pripisanom II. fazi kulture polja sa žarama. Keramika prelazne grupe javlja se na lokalitetu Lanici u većem broju. Rađena je iz pročišćene gline, dobro pečene i s manjom primjesom sitnih kvarcnih zrnaca ili pljevom. Boja kod ove grupe keramike varira od okersmede, do sive, smedesive ili crnosive.

Među oblicima javljaju se žare širokog izvijenog obo-

Sl. 2. Detalj karte okolice sela Gacište s položajem bronzanodobnog naselja Lanici. Mjerilo 1:50000.

Abb. 2. Topographische Karte (Detail) der Gacište-Gegend mit Lage der bronzezeitlichen Siedlung Lanici. Masstab 1:50000.

Sl. 3. Detalj katastarske karte sela Gačište s položajem bronzano-dobne nekropole na zemljištu GOJKA PAVLOVIĆA. Mjerilo 1:1000.

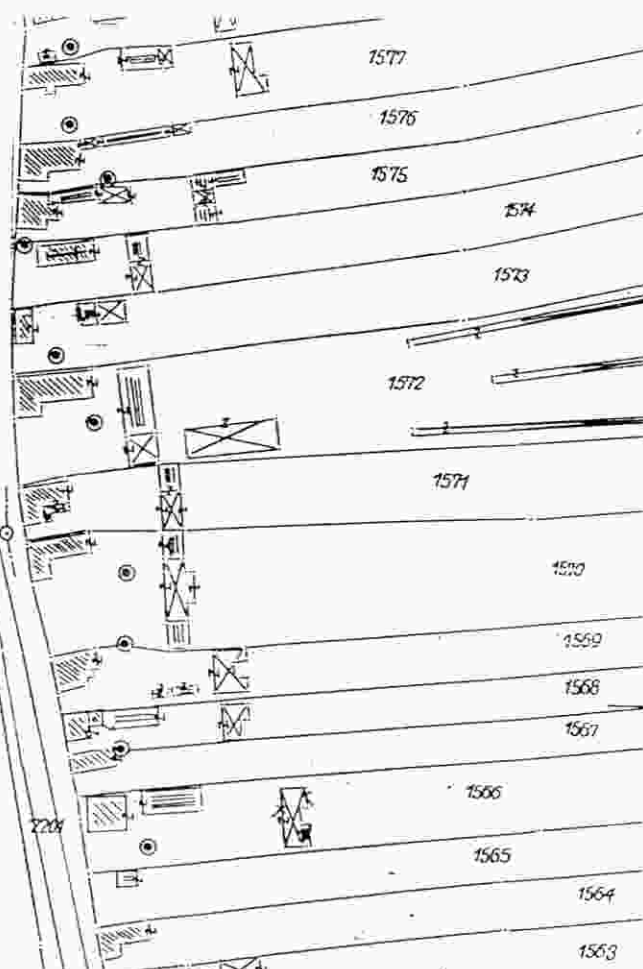

Abb. 3. Katastrauszug von Gačište (Detail) mit Lage der bronzezeitlichen Nekropole am Grundstück von G. Pavlović. Masstab 1:1000.

da, odnosno zaravnjenog i zadebljanog uz vanjski rub na gornjoj plohi (T. 1.1,3). Ovaj tip širokih izvijenih oboda pripada tipu žara s visokim cilindričnim vratom i zaobljenim trbuhom karakterističnim za virovitičku grupu. Analogije nalazimo u nekropolama u Virovitici (VINSKI-GASPARINI 1973: T. 7,2), Sirovoj Kataleni (VINSKI-GASPARINI 1973: T. 14, 1), Sedlarici (VINSKI-GASPARINI 1973: T. 16, 1 i 5) te u naselju "Mali Zagreb" u Špišić Bukovici (PAVIŠIĆ 1990: T.2,1; T.3,1,2,5). Pored spomenutog tipa oboda žara s položaja Lanici kod Gačišta, javljaju se i žare s vodoravno odsječnim vanjskim rubom vrata žare, zadebljanim, gotovo zdepastim profilom i koso zasječnim na unutrašnjem gornjem rubu širokog otvora (T.1,2,6).

Ovaj tip oboda žara tipološki se vezuje uz virovitičku grupu. Srodne primjerke susrećemo na žarama iz uništenih grobova u Virovitici (VINSKI-GASPARINI 1973: T. 11,1), a potom u Sirovoj Kataleni (VINSKI-GASPARINI 1973: T. 8,2 i 9; T.9,3). Ovakve primjerke oboda susrećemo i među nalazima zdjela iz lokaliteta Lanici kod Gačišta (T. 1,4–5).

Poznato je da ovaj tip zdjela vodi podrijetlo iz srednjeg Podunavlja još od svršetka starijeg brončanog, pa kroz srednje do u kasno brončano doba. U kasno brončano doba ovaj tip zdjela zauzima još uvijek dominantno mjesto među tipovima pokrovnih zdjela na žarama. Srodni tipo-

vi ovih zdjela mogu se slijediti na obližnjim podravskim lokalitetima susjedne Transdanubije na nekropoli Sármelek (PATEK 1968: T. L,3 i 5) i u naselju Sághegy (PATEK 1968: T. XV,14). Nadalje, ovaj tip zdjela koje su služile i kao poklopci žarama susrećemo i na nekropolama u Maloj Pупelnici na području općine Bjelovar (MAJNARIĆ-PANĐIĆ 1988: T. II,1), te u grobu broj 7 u Moravcu kod Sesveta (SOKOL 1988–1989: T. 2,1). Ondje se javljaju u arhaičnom obliku zdjela znatno izduženog konusa.

Među keramičkim materijalom s lokaliteta Lanici dosta brojno su zastupljene i zdjele glatkog uvučenog oboda, koje su inače česta pojava u ostavama i nekropolama kulture polja sa žarama (T. 2, 1–7). Nešto rjeđe zastupljeni su primjerci zdjelica s kosim kanelurama po čitavoj površini posude (T.2,4,7) ili s vodoravnim plitkim kanelurama na ramenu i trbuhu posude (T. 2,5–6).

Svi primjerci ulomaka zdjela s lokaliteta Lanici pokazuju izrazito jednoličan izbor posuda, kako u kvaliteti izrade, tako i u oblikovanju posuda i načinu njihova ukrašavanja. Često se dobija dojam kao da su zdjelice autohtone izradevine. Obzirom na njihovu brojnost čini se uvjerljivom pretpostavka o njihovoj lokalnoj proizvodnji.

Među oblicima posuda otkrivenim na položaju Lanici javljaju se i lonci koničnog vrata s jednom ručkom koja

spaja vrat s ramenom posude. Često su s obodom izvijenim prema van zadebljanim na vanjskom rubu otvora (T. 3,1). Potom se javljaju posude, zacijelo također lonci manjih dimenzija, bikoničnog trbuha naglašenog brida po sredini, te malom okruglom ručkom koja spaja vrat s ramenom posude (T. 3,4). Analogije za ove oblike posude nalazimo u grobu broj 5 nekropole u Virovitici (VINSKI–GASPARINI 1973: T. 4). Među drškama najbrojnije su zastupljene male okruglog presjeka (T. 3,2–3), koje vuku podrijetlo još iz vremena kulture grobnih humaka srednjeg Podunavlja. Zastupljene su, kako u virovitičkoj nekropoli tako i u Sirovoj Kataleni (VINSKI–GASPARINI 1973: T. 10, 6; T. 14, 2,48), i to na posudama uvijenog ili izvijenog oboda, te na kupama na nozi. Osim jezičastih drški (T. 6,2) javljaju se široke trakaste drške facetirane na vanjskom rubu, koje su karakteristične za grupu BAIERDORF–VELATICE (T.6,1). Primjećuje se izostanak tunelastih drški, koje su uz jezičaste drške karakterističan oblik unutar virovitičke grupe, kako se to zaključuje na temelju dosadašnjih rezultata istraživanja virovitičkih nalazišta (VINSKI–GASPARINI 1983: T. LXXXVI,10).

Među keramičkim fundusom s položaja Lanici mogla se primjetiti pojava nekolicine posuda koje nose obilježja grupe BAIERDORF–VELATICE. Naime, pojava tih novih stranih elemenata, koji su na prostor Podravine dospjeli iz Donje Austrije i južne Moravske, očituje se i u pojavi izrazito profiliranih oblika posuda bikoničnog trbuha s ručkama izdignutim iznad oboda, potom izvijenih facetiranih oboda i koso kaneliranih trbuha iznad kojih se uzdiže visok cilindrični blago prema van povijen vrat. Ove keramičke oblike susrećemo i na nalazištu Lanici kod sela Gačište. Ondje se javljaju trbušaste žare visokog cilindričnog vrata i širokog izvijenog oboda, koji je na širokom gornjem rubu facetiran. Na lokalitetu Lanici javlja se na tri ulomka žare (T. 5,1–2) i svjedoči o pojavi vodoravnih žljebljenih kanelura na prijelazu ramena u trbuh žare. Na donjem dijelu jednog ulomka javlja se vodoravno plastično rebro kao reminiscencija virovitičkog načina ukrašavanja (T. 5,5). Sličan primjerak trbušaste žare opisanog tipa susreće se u inventaru groba broj 1 nekropole Zagreb–Vrapče (VINSKI–GASPARINI 1973: T. 23, 1), te Martijancu (VINSKI–GASPARINI 1973: T. 25,5). Među keramičkim nalazima prikupljenim na položaju Lanici zapažen je ulomak donjeg dijela konusa bikonične žare visokog cilindričnog vrata i širokog zaravnjenog oboda, koji je ukrašen metličastim uzorkom (T. 5,3). Ovaj tip bikoničnih žara s metličastim ukrašavanjem karakterističan je, primjerice, za stariji horizont Velatice I u Lednicama (RIHOVSKY 1963: T. 10, 8) i Baierdorfu (PITTONI 1954: T. 294). Na našem području do sada bio je potpuno nepoznat i prema tome nalaz iz Lanika kod Gačišta rjedak je primjerak ovakova načina ukrašavanja posuda grupe Baierdorf–Velatice.

Među materijalom karakterističnim za grupu Baierdorf–Velatice registriranom unutar inventara nalazišta Gačište–Lanici izdvaja se jedna gotovo u potpunosti oču-

vana zdjela visokog cilindričnog vrata i kratkog prema van izvijenog oboda (T. 4,4). Prijelaz ramena u trbuh posude ukrašen je otiscima noktiju. Posuda je tankih stijenki i okersmede boje. Sličan mu je primjerak zdjele s izvijenim širokim obodom i izduženim cilindričnim vratom, tankih stijenki i svijetlosmede boje (T. 4,3). Za ovaj tip zdjela nalazimo analogije unutar inventara žarnog groba na nalazištu Dalj–Studenac. Ondje se u grobu datiranim iglom s glavicom u obliku leće u II fazu kulture polja sa žarama javlja posuda ukrašena plastičnim rebrom (ŠIMIĆ 1988: 17, crtež na str. 61). Ovaj rijedak tip zdjele s podravskog prostora razlikuje se od ostalih karakterističnih oblika zdjela virovitičke grupe i pripada horizontu Zagreb–Vrapče kulture polja sa žarama sjeverozapadne Hrvatske (VINSKI–GASPARINI 1973: T. 22, 1–2). Zdjele ovog tipa karakterističan su oblik unutar repertoara posuda horizonta Baierdorf–Velatice tijekom manifestiranja Br D stupnja i početkom stupnja Ha A 1. Na susjednom slovenskom području srodne primjerke zdjela susrećemo na kasnobrončanodobnom naseobinskom lokalitetu u Rabelčnoj vasi (STRMČNIK–GULIĆ 1988–1989: T. 4,26).

Nalaz igle s narebrenom glavicom otkriven u jami 10 pouzdano datira naselje u Rabelčnoj vasi u vrijeme Br D stupnja, a ujedno odražava i česti način plastičnog ukrašavanja bikoničnih zdjela s izduženim cilindričnim vratom (STRMČNIK–GULIĆ 1988–1989: T. 4,1–2).

Nešto sjevernije nalazimo daljnje paralele među zdjelama iz Donje Austrije u Illmitzu (PITTONI 1954: sl. 298, 13), te na zdjelama iz južne Moravske u Blučini (RIHOVSKY 1963: T. 101,1).

Pored brojnih keramičkih ulomaka prikupljenih na lokalitetu Lanici kod Gačišta posebnu pažnju skreću na sebe dva brončana ukrasna predmeta. Riječ je o jednoj igli s narebrenom okruglom spljoštenom glavicom (T. 4,1) i ulomku manje tordirane narukvice (T. 4,2). Brončana igla duljine 13,4 mm na vrhu je spljoštene okrugle glavičice, a površina je gusto kanelirana vodoravnim žljebljenim linijama s naglašenim središnjim hrptom koji je ukrašen gustim nizom okomitih ureza (T. 4,1). Ovaj tip igala s narebrenom okruglom spljoštenom glavicom nalazimo u grobnom inventaru iz uništenih grobova u virovitičkoj nekropoli. Taj podatak sugerira mogućnost njezina datiranja u svršetak Br C stupnja, te u raniju fazu Br D stupnja (VINSKI–GASPARINI 1973: T.10,15). Analogni primjerak igle nalazimo u Slavonskom Brodu (JANČEVSKI 1983: T. 1,1). Poput primjerka iz Gačišta i nalaz igle iz Slavonskog Broda općim dimenzijama a posebice veličinom glavičice pripada tipu igala karakterističnom za fazu I starije kulture polja sa žarama (VINSKI–GASPARINI 1973: 42–43). Nešto drugačiji tip igala s manjom narebrenom glavicom brojčano čest u ostavama Brodskog Posavlja tijekom II faze starije kulture polja sa žarama, pripisuje se mogućem radioničkom krugu na ovom prostoru (LETUNIĆ–BALEN 1985: 38).

Gusto tordirani brončani ulomak kružnog prostora vrlo vjerojatno je ostatak dječje narukvice rastavljenih kra-

jeva (T. 4,2). Završeci su odlomljeni ali su nekoć bili možda spiralno oblikovani, nalik sličnoj narukvici iz ostava Br C stupnja u Maličkoj (LETUNIĆ–BALEN 1985: T. 2,6). Ovakove narukvice nešto učestalije su u ostavama II faze kulture polja sa žarama.

Nakon pregleda pokretnih nalaza otkrivenih, kako unutar sela Gačišta, tako i u njegovu podnožju na položaju Lanici u mogućnosti smo iznijeti neke pretpostavke, koje su rezultat terenske autopsije i tipološkog vrednovanja keramičkih i kovinskih predmeta.

Nalaz kupe na nozi otkriven u dvorištu G. PAVLOVIĆA u središtu naselja možemo datirati, unatoč nedostatku bilo, kakvih stratigrafskih podataka u I fazu kulture polja sa žarama. Pomanjkanje veće količine srodnih nalaza s ovog položaja ne stvara pouzdane vremenske okvire unutar kojih je egzistiralo ovo nalazište. Posebno oprezni moramo biti glede karaktera lokaliteta, koji podjednako može biti pretpostavljeni trag neistraženog groblja, ali i mogućeg naselja u kojem živi populacija nosilaca kulture polja sa žarama.

Podjednako valja biti oprezan i što se tiče karaktera nalazišta registriranog u podnožju lesnog platoa sela Gačišta. Položaj Lanici pruža međutim pouzdanije okvire vremena nastanka lokaliteta. Život na ovom nalazištu na temelju pokretnih nalaza možemo slijediti od vremena prijelaza stupnja Br D prema ranijem razdoblju Ha A I stupnja, dakle u vrijeme prestanka trajanja virovitičke grupe i početka manifestiranja grupe Baierdorf–Valatice na ovim prostorima. Upravo u toj spoznaji leži znakovitost nalazišta Lanici kod Gačišta. Naime, keramika virovitičke grupe slijedi tradicije kulture grobnih humaka srednjeg brončanog doba Br C i Br D stupnja iz srednjeg Podunavlja, a posebice iz južne Transdanubije s kojom pokazuje najviše srodnosti (PATEK 1968: 25). Repertoarom specifičnih oblika posuda virovitička grupa se izdvaja od keramike stupnja Br D, što ga tvore grupa Baierdorf–Valatice, Blučina – Cezavy i predčakanske grupe, kako je to već ranije pouzdano dokazala K. VINSKI–GASPARINI NA srodnim podravskim i slavonskim nalazištima (VINSKI–GASPARINI 1983: 562–564). Virovitička grupa tipičan je predstavnik najstarije faze kulture polja sa žarama na području sjeverne Hrvatske, slavonskog dijela Podravine i do Srijema tijekom Br D stupnja. Pojava ove kulturne grupe na spomenutim prostorima vezuje se uz pojavu novih etničkih promjena u srednjem Podunavlju na prijelazu Br C u Br D stupanj, te pojave populacije koja je nosilac kulturne grupe Baierdorf–Valatice kasnijeg Br D stupnja i stupnja Ha A I. U taj vremenski okvir datirane su nekropole II. faze kulture polja sa žarama u Zagrebu, odnosno i grob iz Martijanca (VINSKI–GASPARINI 1983: 564–566).

To je ujedno i vrijeme manifestiranja obreda spaljivanja pokojnika, inače djelomice uobičajenog i tijekom srednjeg brončanog doba. Ovaj obred, kod kojeg je dominantno spaljivanje i polaganje spaljenih kostiju pokojnika u žare, donose u sjevernu Hrvatsku pripadnici nove kul-

ture polja sa žarama, odnosno one etničke skupine koje su nosioci najstarijeg razdoblja te kulture, a to su grupe Virovitica i grupa Baierdorf–Velatice što se vremenski mogu opredijeliti u vrijeme njezinih faza I i prijelaza na fazu II.

LITERATURA

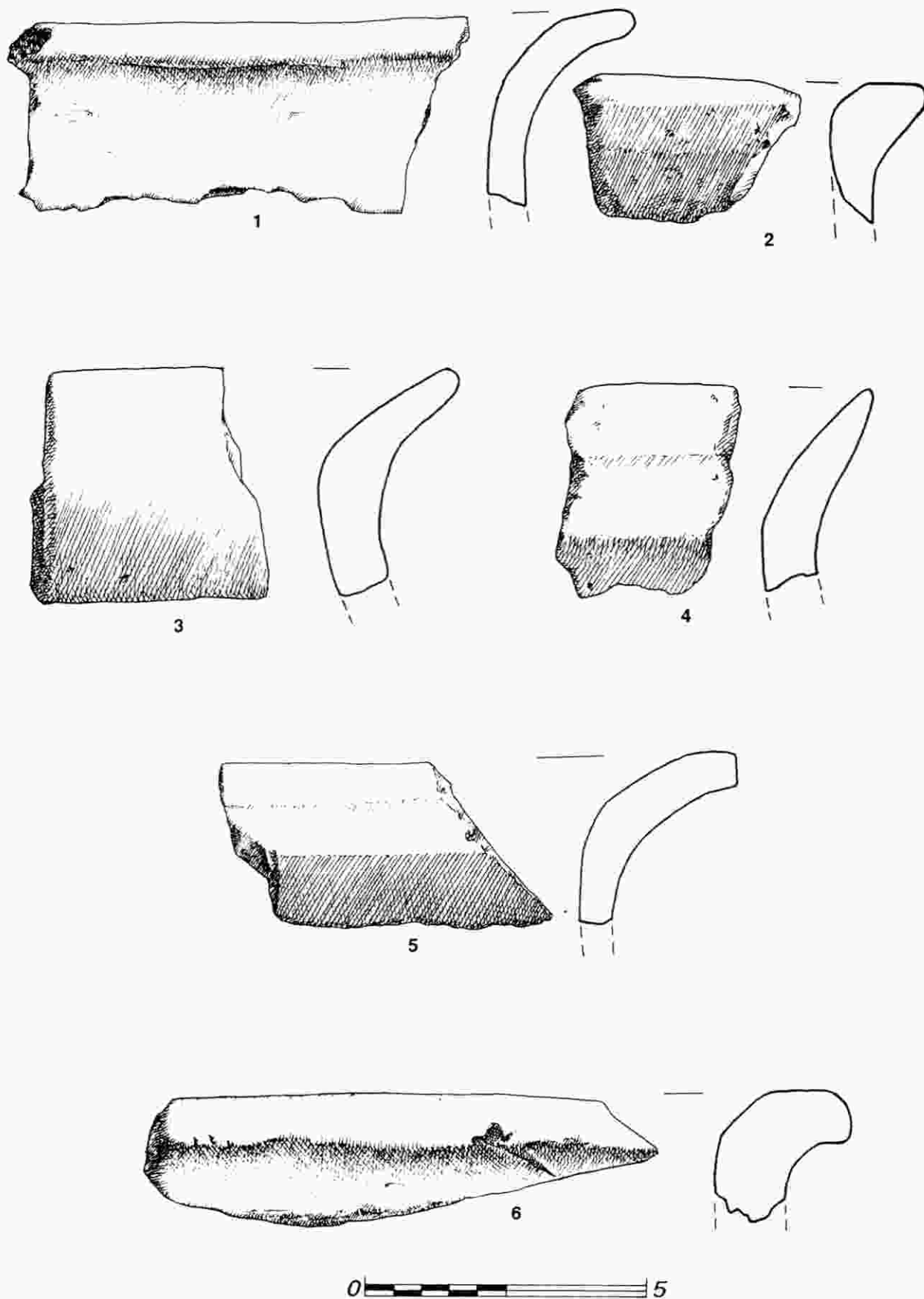
- BALEN–LIETUNIĆ D., 1985, "Ostava kasnog brončanog doba iz Maličke", *VAMZ* ser. 3. sv. XVIII: 35–44.
- BRUNSMID J., 1899–1900, "Našašće frizaških novaca u Ostrovu (kotar Vukovar)", *VHAD*, n.s. 4: 109–110.
- DUKAT Z. i MIRNIK I., "Skupni nalazi novca u sjevernoj Hrvatskoj", *Izdanja HAD* 2: 206.
- JANČEVIŠKI S., 1983., "Novi arheološki lokaliteti i nalazi", *Vijesti* 7: 123–125.
- KUKULJEVIĆ SAKCINSKI I., 1873, "Panonija rimska". Rad JAZU XXIII: 1–67.
- MAJNARIĆ–PANDŽIĆ N., 1988, "Prilog poznavanju brončanog doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj", *ARadRaspr* 11: 9–27.
- MINICHREITER K., 1986, "Pregled arheoloških nalaza na području općine Virovitica", *VirZbor* 1234–1984: 81–98.
- MIRNIK I., 1986, "O numizmatičkoj topografiji virovitičkog kraja", *VirZbor* 1234–1984: 107–112.
- NEMETH–EHRLICH D., 1986, "Arheološka istraživanja u Orešcu kod Virovitice", *VirZbor* 1234–1986: 103–106.
- PATEK E., 1968, "Die Urnenfelderkultur in Transdanubien", *AH XLIV*
- PAVIŠIĆ I., 1991, "Prapovijesno nalazište Malog Zagreba u Špišić Bukovici prilog poznavanju Virovitičke grupe", *Prilozi* 8:5–16.
- PITIONI R., 1954, "Urgeschichte des österreichischen Raumes", T. 294.
- RIHOVSKÝ J., 1963, "K poznání starší fáze kultury středodunajských popelnicových polí – Velatické kultury", *Sborník ČSSA*, T. 108.
- SOKOL V., 1988–1989, "Grob br. 7 kulture žarnih polja iz Moravča kod Sesveta (Zagreb)", *AVes* 39–40: 425–432.
- STRMČNIK–GILIĆ M., 1988–1989, "Bronastodobni naselitelni kompleks v Rabelčji vasi na Ptuj", *AVes* 39–40: 147–170.
- ŠIMIĆ J., 1988, "Dalj — Studenac, nalaz paljevinskog groba", *Obavijesti HAD* XX/1, 17–18, Sl. na str. 61.
- VINSKI–GASPARINI K., 1973, "Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj" Monografija Filozofskog fakulteta u Zadru.
- VINSKI–GASPARINI K., 1978, "Osvrt na istraživanja kasnog brončanog i starijeg željeznog doba u sjevernoj Hrvatskoj", *Izdanja HAD* 2: 129–148.
- VINSKI–GASPARINI K., 1983, "Kultura polja sa žarama sa svojim grupama" *PJZ* IV: 551–583.
- VINSKI–GASPARINI K., 1986, "Groblje kasnog brončanog doba u Virovitici", *VirZbor* 1234–1986: 101–102.

Zusammenfassung

EINIGE NEUERE FUNDE DER VIROVITICA–GRUPPE VON GAČIŠTE BEI VIROVITICA

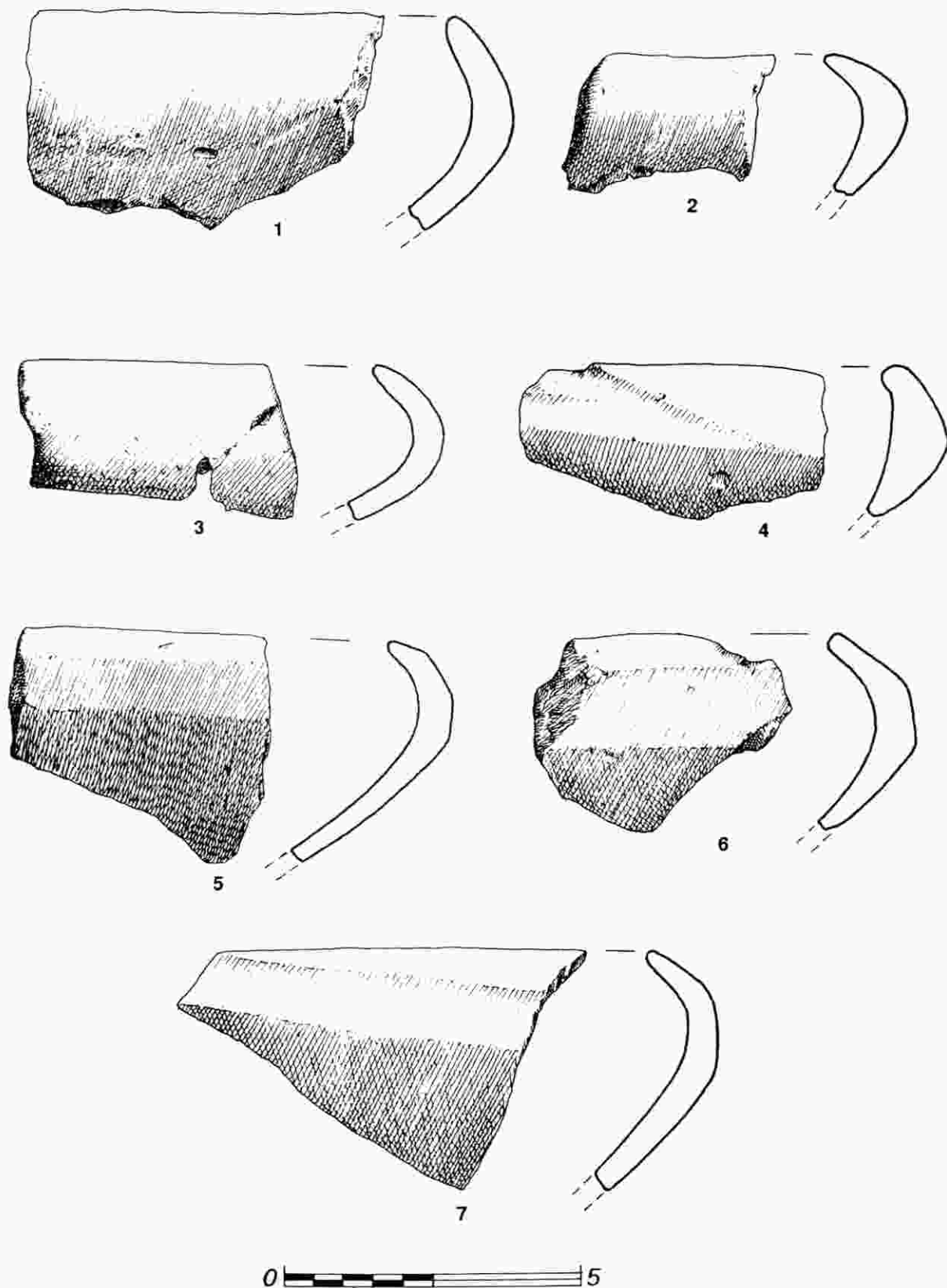
In dieser Studie bringt die Autorin Resultate vorbereitender Geländeerkundungen, die 1992 im engeren Areal der drauländischen Siedlung Gačić bei Suhopolje durchgeführt wurden. Wie auch früher, in den Jahren 1990 und 1991, wurden auch bei dieser Erkundung Beobachtungen über die Spuren eines reichhaltigen archäologischen Erbes der Gemeinde Virovitica, das die Reihenfolge der Materialfunde von Neolithikum bis zum späten Mittelalter veranschaulicht, bestätigt. Nicht im Verlaufe der früheren Geländeerkundungen in 1984 wurde das Vorhandensein eines vorgeschichtlichen Siedlungskomplexes auf der Fundstelle "Lanici" im nördlichen Teil des Dorfes Gačić nachgewiesen. Aufgrund von mikrotopographischen Angaben vermutet die Autorin eine mögliche Ansiedlungszone während der älteren Phase der Urnenfelderkultur, und setzt das Vorhandensein eines entsprechenden Siedlungsfriedhofes im Zentrum der heutigen Siedlung Gačić, am Hauptdorfsweg im Hof von GOJKO PAVLOVIĆ, voraus. Aufgrund von überzeugenden Parallelen zum Fundmaterial der namengebenden Fundstelle "Ciglan" in Virovitica sowie zu den neueren verwandten Funden aus dem Gebiet zwischen Drau und Save, wo sich die Urnenfelderkultur in Drljanovac, Mala Pupelnica, Severin, Novigrad Podravski u.a. manifestiert, stellt die Autorin die These auf, dass es sich im Falle von Gačić um eine Fundstelle der späten Bronzezeit handelt. Im Artikel wird der bewegliche Fundbestand (bzw. ein Teil davon) analysiert, der im Laufe der Erkundung (sowohl der Fundstelle, als auch ihrer unmittelbaren Umgebung) eingesammelt wurde, und es wird auf die Ursachen der Entstehung eines bronzezeitlichen urbanen Mittelpunktes hingewiesen. Innerhalb einer bemerkenswerten Verbreitungsdichte von spätbronzezeitlichen Fundstellen, die im slawonischen Raum nachgewiesen ist, nimmt das Areal von Virovitica in Anbetracht sowohl der namengebenden Virovitica – Gruppe, als auch des Siedlungskomplexes und der Nekropole in Gačić, eine Sonderstellung ein.

Übersetzung
Branka OHNJEČ

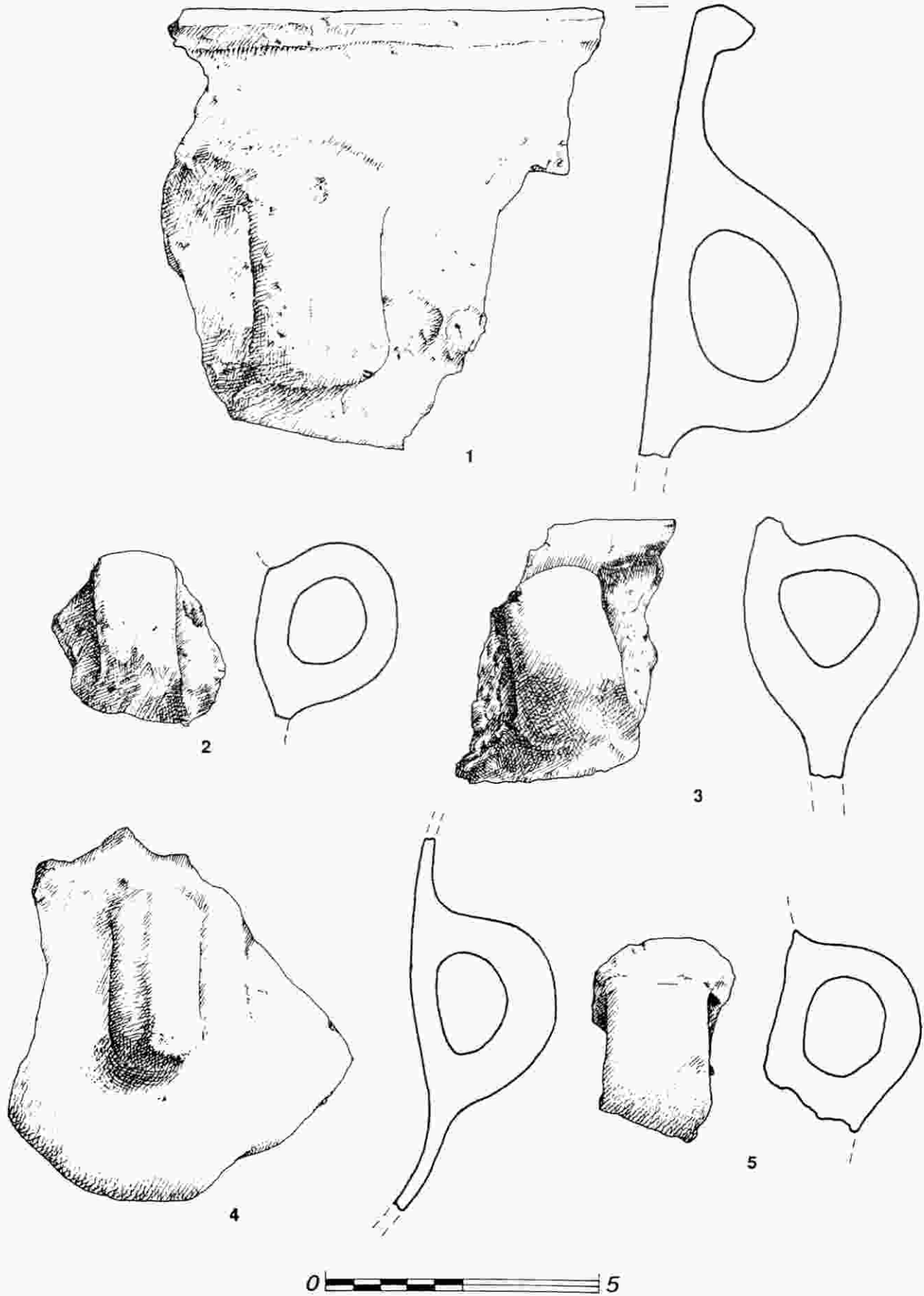
T. 1. Gačište - Lanici, nalazi brončanodobne keramike (1-6).
Crtež: MILJENKO GREGL.

Taf. 1. Gačište - Lanici, bronzzeitliche Keramikfunde (1-6).
Zeichnung: M. Gregl.

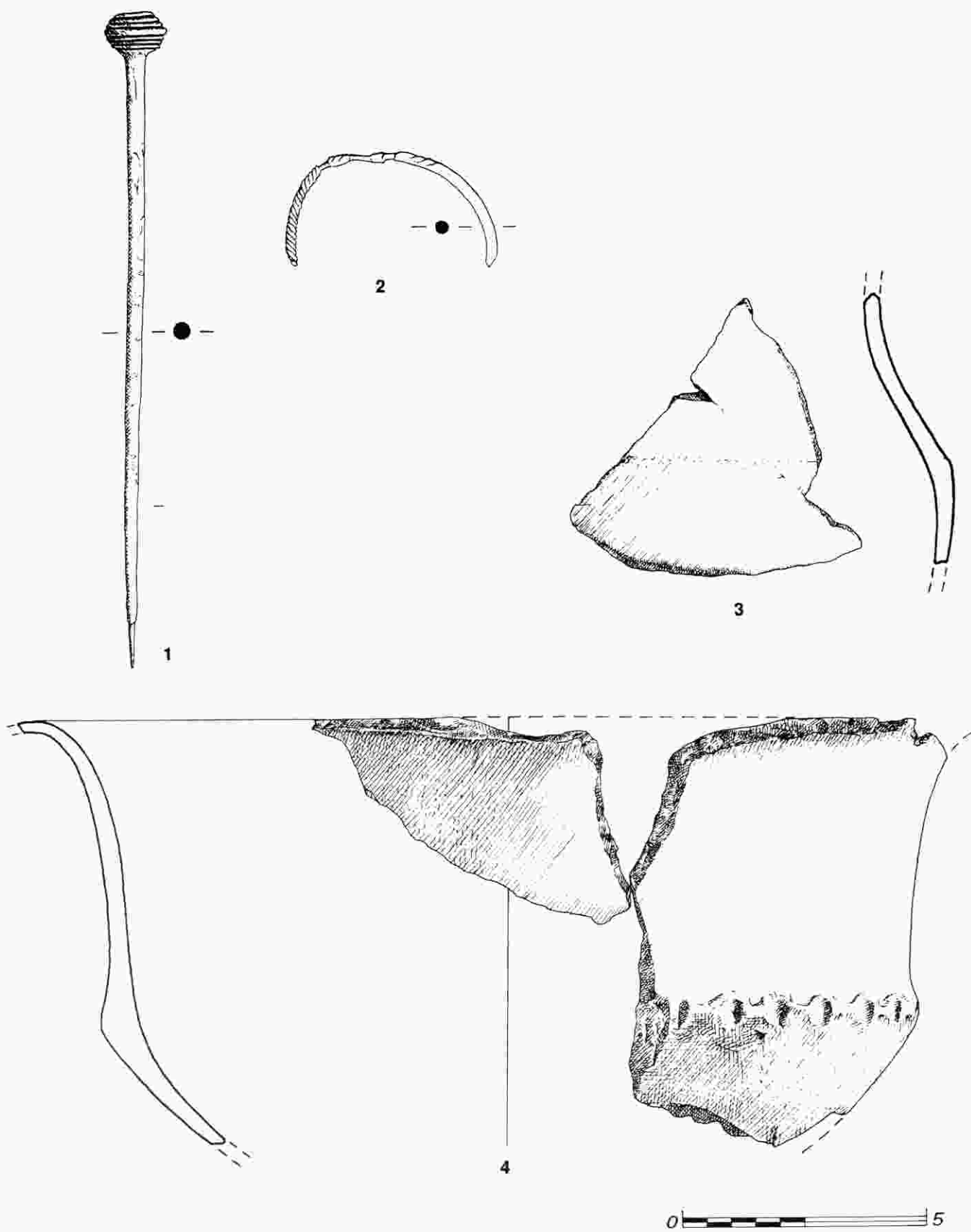
T. 2. Gačište – Lanici; nalazi brončanodobne keramike (1–7).
Crtež: M. GREGEL.

Taf. 2. Gačište – Lanici, bronzezeitliche Keramikfunde (1–7).
Zeichnung: M. GREGEL.

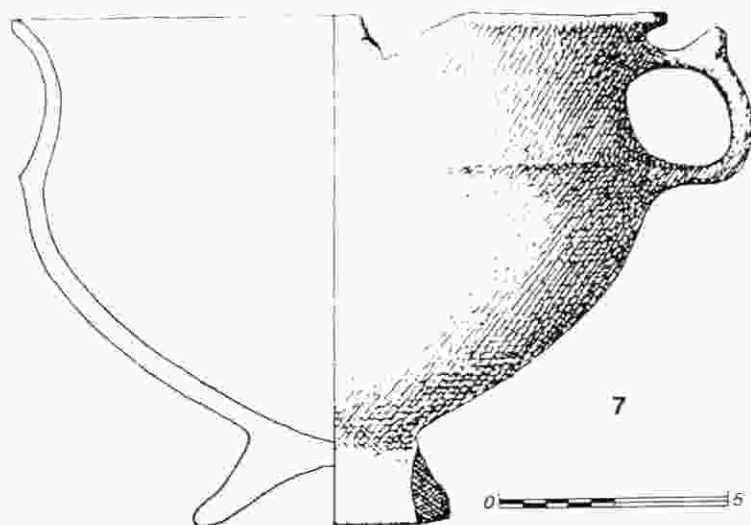
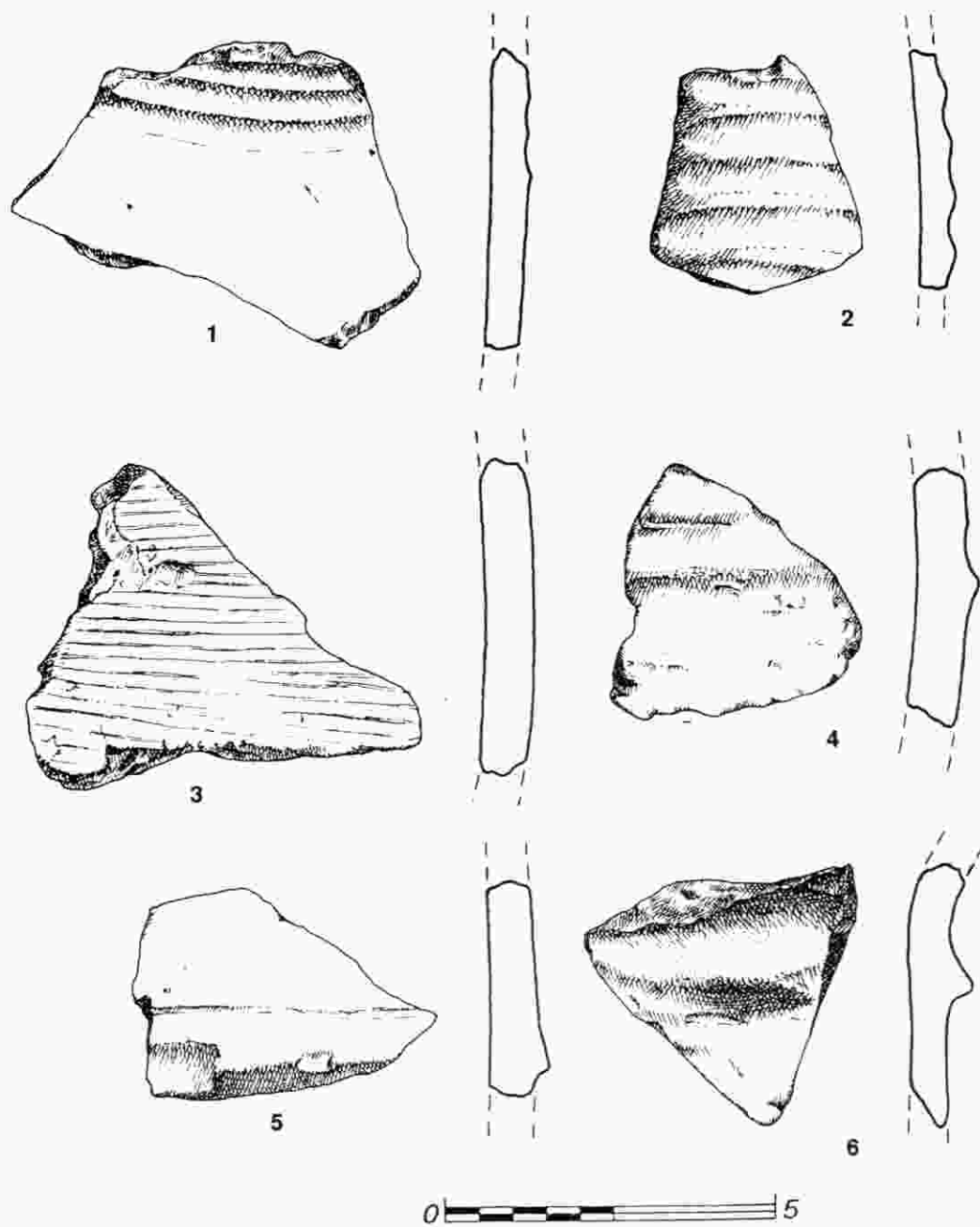
T. 3. Gačište – Lanici, nalazi bronzanodobne keramike (1-5).
Crtič: M. GREGL.

Taf. 3. Gačište – Lanici, bronzezeitliche Keramikfunde (1-5).
Zeichnung: M. GREGL.

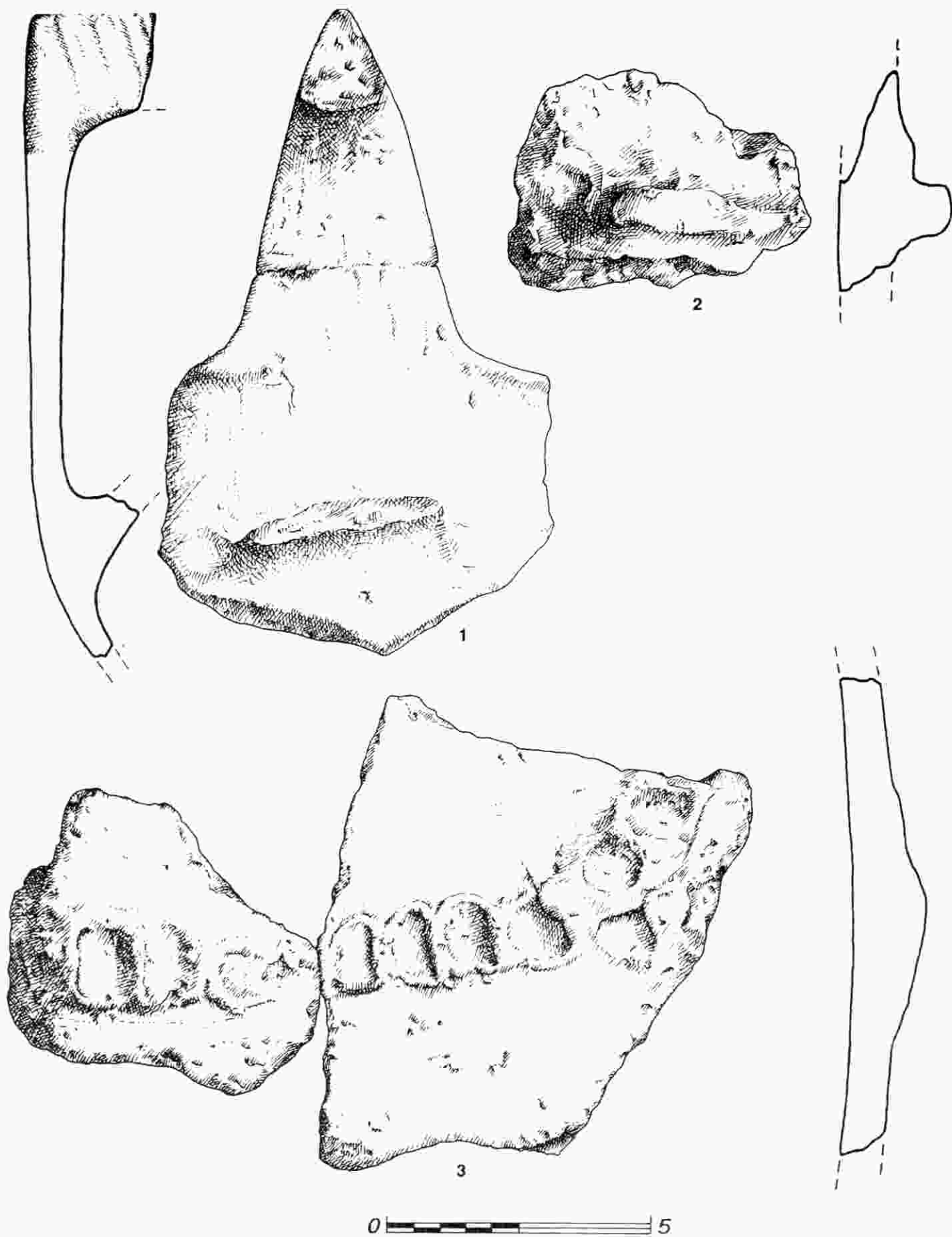
T. 4. Gačište – Lanici, brončani predmeti (1–2) i nalazi brončano-dobne keramike (3–4). Crtež: M. GREGL.

Taf. 4. Gačište – Lanici, bronzene Gegenstände (1–2) und bronzezeitliche Keramikfunde (3–4). Zeichnung: M. GREGL.

T. 5. Gačište - Lanici, nalazi bronzanodobne keramike (1-6), Gačište - zemljište G. PAVLOVIĆA, kupa na nozi (7). Crtež: M. GREGL.

Taf. 5. Gačište-Lanici, bronzzeitliche Keramikfunde (1-6), Gačište-Grundstück von G. PAVLOVIC, Fusschale (7), Zeichnung: M. GREGL.

T. 6. Gačište – Lanici, nalazi bronzanodobne keramike (1–3). Crtež.
M. GREGL.

Taf. 6. Gačište – Lanici, bronzzeitliche Keramikfunde (1–3). Zeichnung
M. GREGL.

